

COMMISSIE KOLONIALE COLLECTIES

Aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Dr. E.E.W. Bruins
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Datum 11 september 2024
Betreft Advies over twee objecten behorende tot de collectie Puputan Badung

Zeer geachte heer Bruins,

Op 7 november 2023 heeft de Staatssecretaris Cultuur en Media de Commissie Koloniale Collecties verzocht om advisering over een verzoek tot teruggave van cultuurobjecten uit koloniale context, ingediend door de Republiek Indonesië op 20 september 2023.

De Commissie heeft dit verzoek in behandeling genomen en beoordeeld binnen de kaders van de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.¹ De Commissie heeft u op 5 augustus 2024 haar advies aangeboden over het verzoek om teruggave van onder andere de collectie Puputan Badung hierbij aangehecht als bijlage 1.

De beheerder van de verzochte cultuurobjecten heeft herkomstrapporten over de objecten uitgebracht. De Commissie heeft haar adviezen opgesteld op basis van deze rapporten en na overleg met de Indonesische Repatriatiecommissie.

Na het aanbieden van het advies bleken twee objecten die eerder vermist leken toch in het depot van het museum te kunnen worden geïdentificeerd. De beheerder van de verzochte cultuurobjecten heeft over deze twee objecten een Appendix op het herkomstonderzoek uitgebracht hierbij aangehecht als bijlage 2. Uit deze Appendix blijkt dat doordat de objecten in het verleden een ander nummer toegekend hebben gekregen, ze eerder niet werden gevonden. Na een vergelijking van de materiële kenmerken met beschrijvingen van de vermiste nummers konden de objecten RV-1586-67 en RV-1602-110 uit bijlage 1.5 van het advies toch worden geïdentificeerd. Het gaat om een tempelhanger en een mes die tegenwoordig geregistreerd staan als respectievelijk objectnummer RV-03-343 en objectnummer RV-0o-338.

Het object geregistreerd als RV-0o-338 is geïdentificeerd als een mes dat onderdeel is van de officiële oorlogsbuit van het KNIL uit Badung (objectnummer RV-1602-110).

Het object geregistreerd als RV-03-343 bleek te voldoen aan de beschrijving van een tempelhanger uit de collectie van W.O.J. Nieuwenkamp (objectnummer RV-1586-67).

Deze objecten maken onderdeel uit van de objecten die in Nederlandse handen kwamen als gevolg van militair optreden van het koloniale regime in Zuid-Bali in 1906.

¹ Beleidsvisie 29 januari 2021, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/01/29/rapport-beleidsvisie-collecties-uit-een-koloniale-context>

De Commissie is op basis van de gegevens in de Appendix op het onderzoeksverslag van oordeel dat met een redelijke mate van zekerheid is aangetoond dat deze objecten onvrijwillig zijn verloren en adviseert de Minister objectnummer RV-03-343 en objectnummer RV-0o-338 aan de onvoorwaardelijke teruggave van de collectie Puputan Badung, oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906) aan de Republiek Indonesië toe te voegen.

De Commissie ziet uw besluit op de adviezen met grote belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

Mr. L.Y. Gonçaves-Ho Kang You

Voorzitter Commissie Koloniale Collecties

COMMISSIE KOLONIALE COLLECTIES

ADVIES

Objecten	Collectie Puputan Badung/oorlogsbuit uit Zuid-Bali, bestaande uit 282 objecten in Rijksbezit (Bijlage A)
Huidige eigenaar	Nederlandse Staat
Beheerder	Wereldmuseum (Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen)
Teruggaveverzoek van	Republiek Indonesië vertegenwoordigd door <i>Tim Repatriasi Koleksi Asal Indonesia di Belanda</i> ¹
Datum teruggaveverzoek	20 september 2023
Adviesnr.	ID-2023-7
Datum advies	28 juni 2024
De Commissie Koloniale Collecties ² bestaande uit	mr. L.Y. Gonçalves-Ho Kang You (voorzitter), prof. dr. L.N.K. van Broekhoven, prof. dr. R. Raben, dr. A.F. Schrikker (leden)
Secretarissen	mr.drs. J.M. Mooren, mr. M. Park

1. Het verzoek

Op 20 september 2023 heeft de Republiek Indonesië een verzoek ingediend bij de Staatssecretaris voor Cultuur en Media om teruggave van de ‘Collection Puputan Badung, Collection NMVW’³.

2. De objecten en reikwijdte van het advies

In het herkomstrapport door het Wereldmuseum is de collectie aangeduid als ‘oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906)’. De collectie omvat objecten zoals wapens, munten, sieraden en textiel die als gevolg van de oorlogshandelingen tegen de vorstendommen Badung en Tabanan op Zuid-Bali in 1906 in de collectie van het Wereldmuseum terecht zijn gekomen. In Bijlage A zijn de 348 objecten opgesomd die tot deze collectie behoren. Daarvan bevinden zich 282 objecten in Rijksbezit en 66 objecten in

¹ *Tim Repatriasi Koleksi Asal Indonesia di Belanda* bestaat uit Nadiem Anwar Makarim BA, M.B.A., Retno Marsudi, S.H., LL.M. (leiders/directeuren), Dr. Hilmar Farid (verantwoordelijke), I Gusti Agung Wesaka Puja (voorzitter), Bonnie Triyana BA (secretaris), Prof. Dr. Oman Faturrahman, Dr. Sri Margana, Dr. Junus Satrio Atmodjo, Dr. Ninie Susanti Tedjowasono, Dr. Gabriel Roosmargo Lono Lastoro Simatupang, Dr. Irmawati Marwoto, Dr. Bondan Kanumoyoso (leden), Dr. Sadiyah Boonstra (extern adviseur).

² De *Adviescommissie teruggave cultuurgoederen uit koloniale context* (kortweg: Commissie Koloniale Collecties) werd op 6 september 2022 ingesteld door de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

³ In oktober 2023 is de naam van het Nationaal Museum van Wereldculturen NMVW (waar het voormalige Museum Volkenkunde Leiden, het Tropenmuseum Amsterdam, het Afrikamuseum in Berg en Dal en het Wereldmuseum Rotterdam onder vielen) veranderd in Wereldmuseum.

bezit van de Gemeente Rotterdam. Het onderhavige advies heeft betrekking op de 282 objecten in Rijksbezit. De objecten in bezit van de Gemeente Rotterdam kennen een afzonderlijke procedure.

3. Het beleidskader

De beoordeling in dit advies vindt plaats binnen de kaders van de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.⁴ De beleidsvisie is gebaseerd op het rapport *Koloniale collecties en erkenning van onrecht* van de Raad voor Cultuur.⁵ Een verzoek om teruggave van een cultuurgoed kan worden ingediend door een staat waar Nederland langere tijd koloniaal gezag uitoefende.

In de Beleidsvisie zijn de kaders van de beoordeling samengevat als volgt omschreven:

De Commissie stelt eerst vast of het herkomstonderzoek toereikend is.

Vervolgens stelt de Commissie vast of er sprake is van onvrijwillig bezitsverlies. Daartoe wordt beoordeeld of met een redelijke mate van zekerheid kan worden vastgesteld dat het verzochte cultuurgoed onvrijwillig is verloren in een land waar Nederland langere tijd koloniaal gezag uitoefende. Als wordt vastgesteld dat dat het geval is, zal worden geadviseerd tot een onvoorwaardelijke teruggave van het cultuurgoed.

Indien uit de herkomstgeschiedenis niet kan worden vastgesteld of sprake is van onvrijwillig bezitsverlies, en voor zover deze cultuurgoederen voor het land van herkomst een bijzonder cultureel, historisch of religieus belang vertegenwoordigen, maakt de Commissie een belangenafweging. Het belang van teruggave voor het herkomstland dient dan naar redelijkheid en billijkheid te worden afgewogen tegen andere relevante belangen.

Relevante belangen kunnen zijn het culturele belang van het cultuurgoed voor het herkomstland, de betrokken gemeenschappen in de herkomstlanden en in Nederland, de betekenis voor de collectie Nederland, de toekomstige bewaaromstandigheden en de publieke toegankelijkheid. Objecten kunnen veelzeggend zijn voor nationale en regionale tradities en de identiteit van een land, volk, gemeenschap of individu. Het belang van een cultuurgoed zal vaak voor Nederland anders zijn dan voor het land van herkomst. Ook voor Nederlanders met wortels in de herkomstlanden kunnen koloniale cultuurgoederen in Nederlandse musea van speciale betekenis zijn.

Indien het teruggevraagde object afkomstig is uit een voormalige kolonie van een andere mogendheid maakt de Commissie eveneens een afweging. Het belang van teruggave voor het herkomstland dient naar redelijkheid en billijkheid te worden afgewogen tegen andere relevante belangen. Wel zal herstel van onrecht in de beoordeling het uitgangspunt moeten zijn. In dit geval is het onrecht niet door Nederland veroorzaakt, maar is Nederland als huidige eigenaar van de objecten wel als enige in de positie om dit onrecht te herstellen.

Indien de Commissie adviseert tot teruggave aan de verzoekende staat, dient ingevolge de Erfgoedwet en de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap rekening gehouden te worden met de vervreemdingsprocedure voor publieke

⁴ Beleidsvisie 29 januari 2021,

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/01/29/rapportbeleidsvisie-collecties-uit-een-koloniale-context>

⁵ Rapport 7 oktober 2020, <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2020/10/07/advieskoloniale-collecties-en-erkenning-van-onrecht>

collecties en wordt het advies van de Commissie tevens beschouwd als een advies over de onmisbaarheid en onvervangbaarheid van het object in de zin van artikel 4.18 van de Erfgoedwet.

4. De procedure

Op 20 september 2023 heeft de Republiek Indonesië een verzoek ingediend bij de Staatssecretaris voor Cultuur en Media om teruggave van de 'Collection Puputan Badung' uit de 'Collection NMVW'. De Staatssecretaris heeft de Commissie Koloniale Collecties (hierna: de Commissie) op 7 november 2023 verzocht te adviseren over het teruggaveverzoek.

De beheerder van de objecten, het Wereldmuseum, heeft onderzoek gedaan naar de herkomstgeschiedenis en heeft daarvan op 22 januari 2024 rapport uitgebracht. Het herkomstonderzoek is op 16 februari 2024 in Engelse vertaling gedeeld met het Tim Repatriasi Koleksi Asal Indonesia di Belanda (hierna: de Indonesische Repatriatiecommissie).

De Commissie heeft het herkomstrapport besproken in haar vergadering van 23 februari 2024.

Op 23 februari 2024 liet de Commissie zich informeren door dr. Mirjam Hoijsink, hoofd collectie van het Wereldmuseum. Daarbij werd om verduidelijking gevraagd van de verhouding tussen het herkomstrapport en de bijbehorende objectenlijst. Daarop heeft het Wereldmuseum nadere bijlagen en toelichting ter beschikking gesteld. Deze documenten zijn op 30 april 2024 gedeeld met de Indonesische Repatriatiecommissie. Op 3 mei 2024 liet de Indonesische Repatriatiecommissie weten geen aanvullende vragen te hebben bij het herkomstrapport.

Op 17 mei 2024 en 28 juni 2024 heeft de Commissie het teruggaveverzoek besproken en besloten te adviseren zoals hieronder weergegeven.

5. Het herkomstonderzoek

Het herkomstonderzoek is verricht door dr. Caroline Drieënhuizen, in opdracht van het Wereldmuseum. Het rapport van het onderzoek is als bijlage bij dit advies gevoegd (*Bijlage 1*). Het rapport heeft vijf bijlagen en een leeswijzer (*Bijlagen 1.1 t/m Bijlagen 1.6*).

Het rapport is integraal onderdeel van dit advies.

Voor het herkomstonderzoek naar de objecten is gebruik gemaakt van museuminventarissen, archieven van de koloniale overheid, wetenschappelijke publicaties en egodocumenten. In het rapport staan de volgende bevindingen.

Het herkomstrapport behandelt allereerst de gebeurtenissen in Zuid-Bali in 1906. Nadat in mei 1904 een onder Nederlandse vlag varende boot voor de kust van het vorstendom Badung werd geplunderd, trad het Nederlands-Indisch gouvernement hard op. In september 1906 landden eenheden van het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (KNIL) op het strand van Sanur.⁶ Daarop volgden een dagenlang bombardement en militaire aanvallen op verschillende plaatsen in het vorstendom Badung, te weten Kesiman, Denpasar, Pemecutan en in Wongaya Gede en in het vorstendom Tabanan. Op al de bovengenoemde plaatsen werden sieraden, wapens en andere kostbaarheden in beslag genomen. Nederlandse militairen, dwangarbeiders bij het KNIL en particulieren plunderden en vernielden cultuurgoederen.⁷

In Denpasar, het hart van het vorstendom Badung, eindigde de militaire actie van 20 september 1906 in een zogenoemde 'puputan' door de vorst van Badung en enige honderden hovelingen. Deze 'oorlog

⁶ Bijlage 1, p. 2

⁷ Bijlage 1, p. 3-7

tot het einde' werd door de chef van de staf der expeditie als volgt omschreven:

“Vrouwen met wapens in de hand, lans of kris, en kinderen op den arm, liepen onvervaard op de troepen in en zochten den dood. (...) Herhaaldelijk werden de overlevenden gesommeerd, om de wapens neer te leggen en zich over te geven, doch te vergeef. Van elke vuurpauze maakten de niet gekwetsten gebruik om de gewonden te krissen, en daarna stormden zij opnieuw met het blanke wapen op den troep af. (...) In korten tijd was dit drama afgespeeld, en waren de vorst met zijne familieleden en vrouwen, alsmede eenige kinderen, gesneuveld.”⁸

Meer dan duizend Balinezen en vier Nederlandse militairen stierven bij deze aanval.⁹

In Pemecutan, waar het KNIL later op de dag arriveerde, ontnamen de vorst en zijn volgelingen zichzelf voor de ogen van de Nederlandse militairen van het leven terwijl het paleis afbrandde.¹⁰

Het vorstendom Tabanan, bondgenoot van Badung, was het laatste doelwit van het KNIL. Nadat de vorst en kroonprins van Tabanan door het KNIL gearresteerd waren, pleegden ze zelfmoord. De andere leden van de familie werden naar Lombok verbannen. Het paleis van Tabanan werd door het KNIL ontmanteld en getransformeerd tot legerkamp. De bezittingen van de vorst werden op een door de koloniale autoriteiten georganiseerde veiling verkocht. Het was de intentie van het gouvernement dat van de opbrengst de naar Lombok verbannen familie van de vorst onderhouden zou worden.¹¹ Het Nederlandse gezag kocht op de veiling de objecten op waaraan lokale heersers hun macht konden ontlenen, om te voorkomen dat deze in Balinese handen zouden vallen.¹²

Het verzet dat door Balinese troepen vanuit het bergdorp Wongaya Gede gepleegd werd tegen de Nederlandse aanvallen, werd geleid door de jongere zus van de vorst van Tabanan. Drieëndertig Balinezen stierven bij dit verzet. De wapens van de troepen werden door het KNIL ingenomen.¹³

Het herkomstrapport deelt de objecten uit de collectie van het Wereldmuseum die te relateren zijn aan de bovenstaande gebeurtenissen in Zuid-Bali in 1906 in verschillende categorieën in¹⁴:

1. De officiële buit van voorwerpen van het KNIL in beslag uit Badung (*Bijlage 1.1*)¹⁵
2. Door het KNIL in beslaggenomen geldstukken (*Bijlage 1.2*)
3. In beslaggenomen wapens uit Wongaya Gede (*Bijlage 1.3*)
4. Van kunstenaar Nieuwenkamp afkomstige voorwerpen die te relateren zijn aan de veroveringen en plunderingen in Zuid-Bali in 1906 (*Bijlage 1.4*)

De objecten in deze vier categorieën kwamen op verschillende manieren in het Wereldmuseum terecht.

1. De officiële buit van voorwerpen van het KNIL in beslag uit Badung, Bijlage 1.1

Tot de officiële buit van het KNIL behoorden naast de bezittingen van de Balinese vorsten ook alle 'op het slagveld gevonden onbeheerde goederen'.¹⁶ Na de puputan door de vorst van Badung en zijn volgelingen in Denpasar werden de doden geïdentificeerd aan de hand van hun krissen die vervolgens door het KNIL meegenomen werden. In het Algemeen Handelsblad van 23 oktober 1906 werd melding gemaakt van 'talrijke krissen met prachtige grepen, ter waarde van wel duizend gulden en

⁸ Bijlage 1, p. 5

⁹ Bijlage 1, p. 6

¹⁰ Bijlage 1, p. 7

¹¹ Bijlage 1, p. 6, 7

¹² Bijlage 1, p. 7, 8

¹³ Bijlage 1, p. 8

¹⁴ Bijlage 1, p. 8

¹⁵ De objecten in bezit van de Gemeente Rotterdam vallen allemaal onder deze categorie.

¹⁶ Bijlage 1, p. 8

meer'. Vergulde speerpunten werden uit de lijken gehaald en door militairen meegenomen.¹⁷ Ook in Kesiman en Pemecutan nam het KNIL objecten in beslag.

In september en oktober 1906 inventariseerde het KNIL deze buit. 292 objecten waaronder wapens, sieraden en kostbare textiel, kwamen in het huidige Wereldmuseum terecht.¹⁸ De directeur van het Rijks Ethnografisch Museum, een voorloper van het huidige Wereldmuseum, verzocht de gouverneur-generaal bij de verdeling van de oorlogsbuit het belang van het museum in het oog te houden.¹⁹ In de zomer van 1907 organiseerde het Rijks Ethnografisch Museum de 'Tentoonstelling van ethnographische voorwerpen van Bali en Celebes' waarop diverse objecten afkomstig uit de militaire acties te zien waren.²⁰

2. Door het KNIL in beslaggenomen geldstukken, Bijlage 1.2

In Denpasar werden munten meegenomen. Ze werden te gelde gemaakt en de opbrengst werd gestort in de kas van de kwartiermeester van het garnizoen. Munten die een oudheidkundige waarde leken te hebben werden voor museale collecties bestemd. Achttien van deze munten bevinden zich thans nog in de collectie van het Wereldmuseum.²¹

3. In beslaggenomen wapens uit Wongaya Gede, Bijlage 1.3

In het bergdorp Wongaya Gede (Tabanan) werden zevenlansen en één kris waarmee de Balinese verzetslieden gewapend waren door het KNIL ingenomen. Deze waardevolle wapens zouden afkomstig zijn uit belangrijke tempels. De zeven lansen en de kris kwamen in het Wereldmuseum terecht en werden in het onderzoek geïdentificeerd.²²

De drie bovenstaande categorieën worden volgens het herkomstrapport in koloniale archieven als 'buit', 'krijgsbuit' en 'officiële buit' bestempeld, termen die volgens Drieënhuizen stroken met "de in het Westen geldende opvatting van "oorlogsroof"²³

4. Van kunstenaar Nieuwenkamp afkomstige voorwerpen die te relateren zijn aan de veroveringen en plunderingen in Zuid-Bali in 1906, Bijlage 1.4

Naast deze objecten die door het leger inbeslaggenomen werden, kwamen ook objecten uit Zuid-Bali via kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp (1874-1950) in de collectie van het Wereldmuseum terecht. Hij was met toestemming van de koloniale autoriteiten bij de gebeurtenissen op Zuid-Bali aanwezig en verwierf daarbij ook in opdracht van het Rijks Ethnografisch Museum in Leiden diverse voorwerpen.²⁴ Hij deed verslag van de gebeurtenissen in de krant, in boeken en in een dagboek.²⁵ Uit deze bronnen blijkt dat Nieuwenkamp verschillende objecten aankocht van Nederlandse militairen en de lokale bevolking. De objecten waren afkomstig uit de verwoeste paleizen in Badung en Tabanan. Ook kreeg hij objecten geschonken. Daarnaast had regeringscommissaris F.A. Lieftrinck hem toestemming gegeven om 'losse voorwerpen' te verzamelen uit het paleis. Ook kocht Nieuwenkamp objecten op de door de koloniale autoriteiten opgezette openbare veiling van het bezit van de vorst van Tabanan.²⁶

¹⁷ Bijlage 1, p. 6

¹⁸ Van deze 292 objecten bevinden 226 objecten zich in Rijksbezit. 66 objecten zijn in bezit van de Gemeente Rotterdam.

¹⁹ Bijlage 1, p. 9

²⁰ Bijlage 1, p. 9

²¹ Bijlage 1, p. 11, 12

²² Bijlage 1, p. 12

²³ Bijlage 1, p. 3

²⁴ Bijlage 1, p. 2-3.

²⁵ Bijlage 1, p. 12, 13

²⁶ Bijlage 1, p. 7.

Dertig objecten uit zijn collectie zijn volgens het herkomstrapport op basis van Nieuwenkamps eigen documentatie en de museumdocumentatie aan het gewelddadige optreden van het KNIL in Zuid-Bali te relateren: "Hij bracht dus met zorg voor behoud, op verzoek en doelgericht objecten bijeen, maar dit 'verzamelen' kon in de vorstendommen Badung en Tabanan enkel plaatsvinden als direct gevolg van koloniale oorlogshandelingen en binnen gewelddadige, ongelijke machtsrelaties."²⁷

Objecten die Nieuwenkamp elders op Bali verwierf vallen vooralsnog niet aan de gewelddaden in Badung en Tabanan in 1906 te relateren. Het herkomstrapport sluit niet uit dat nader onderzoek toch tot die conclusie zou kunnen leiden.²⁸

6. Inhoudelijke beoordeling van het teruggaveverzoek

Het verzoek om teruggave is ingediend door een staat waar Nederland langere tijd koloniaal gezag uitoefende. Derhalve is de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van toepassing.

De Commissie is van oordeel dat het herkomstonderzoek deugdelijk is uitgevoerd en voldoende basis biedt om te kunnen adviseren. Er is grondig bronnenonderzoek gedaan en de bestaande kennis is kritisch geëvalueerd. Het rapport geeft voldoende informatie over de oorsprong van de objecten, de verwijdering en de overkomst naar Nederland.

De Commissie heeft zich vervolgens afgevraagd of hier sprake is van onvrijwillig bezitsverlies als bedoeld in het beleidskader. Daartoe overweegt zij als volgt.

Van belang is vast te stellen wie eigenaar was van de objecten en of toestemming is verleend de objecten mee te nemen of te verwijderen.

Uit het herkomstonderzoek blijkt dat in september 1906 het KNIL een invasiemacht naar Bali stuurde en op verschillende plaatsen in en rond het vorstendom Badung en het vorstendom Tabanan militaire aanvallen pleegde. Bij de verovering van de vorstelijke residentie plunderden Nederlandse militairen, dwangarbeiders van het KNIL en particulieren sieraden, wapens en andere kostbaarheden.

Ten eerste zijn er objecten die als 'buit' bestempeld worden.²⁹ Hieronder vallen de 292 bezittingen van de Balinese vorsten en objecten die op het slagveld werden aangetroffen en ingenomen door het KNIL. Bij de gewelddaden in Wongaya Gede (Tabanan) op 28 november 1906 nam het KNIL zeven lansen en een kris in. In Denpasar werden zilveren en gouden munten buitgemaakt. Van de munten die van oudheidkundige waarde leken te zijn, kwamen er 18 in het Wereldmuseum terecht.

Daarnaast zijn objecten verworven door de Nederlandse kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp. Hij kocht objecten die door Nederlandse militairen of plaatselijke bevolking uit de verwoeste paleizen in Badung en Tabanan waren meegenomen. Ook kreeg hij objecten geschonken. Daarnaast had regeringscommissaris F.A. Lieftrinck hem toestemming gegeven om 'losse voorwerpen' te verzamelen uit het paleis.

Ook kocht Nieuwenkamp objecten op de door de koloniale autoriteiten opgezette openbare veiling van het bezit van de vorst van Tabanan.³⁰

30 objecten in het Wereldmuseum die van Nieuwenkamp afkomstig zijn, zijn volgens het herkomstrapport aan het gewelddadige optreden van het KNIL in Zuid-Bali te relateren: "Hij bracht dus met zorg voor behoud, op verzoek en doelgericht objecten bijeen, maar dit 'verzamelen' kon in de vorstendommen Badung en Tabanan enkel plaatsvinden als direct gevolg van koloniale

²⁷ Bijlage 1, p. 13

²⁸ Bijlage 1, p. 13

²⁹ Bijlage 1, p. 3

³⁰ Bijlage 1, p. 7.

oorlogshandelingen en binnen gewelddadige, ongelijke machtsrelaties.”³¹

Het betreft in totaal 348 objecten. Deze objecten kwamen via verschillende routes in het Wereldmuseum terecht. Daarvan bevinden zich 282 objecten in Rijksbezit en 66 objecten in bezit van de Gemeente Rotterdam. Zoals in overweging 1 is vermeld is de reikwijdte van dit advies beperkt tot de 282 objecten in Rijksbezit.

Al deze objecten kwamen in Nederlandse handen als gevolg van militair optreden van het koloniale regime in Zuid-Bali in 1906. De objecten die als officiële buit beschouwd werden, zijn door het KNIL inbeslaggenomen en gedeeltelijk naar Nederland en voorlopers van het Wereldmuseum gebracht. Ook de objecten in bijlage 1.4 die verworven werden door kunstenaar Nieuwenkamp zijn als gevolg van het militaire optreden uit het bezit van de oorspronkelijke eigenaren geraakt. De op de openbare veiling aangekochte objecten worden eveneens hieronder begrepen. Dat de opbrengst van de veiling bedoeld was om de naar Lombok verbannen familie van de vorst van Tabanan te onderhouden, doet aan de onvrijwilligheid van het bezitsverlies niet af. Datzelfde geldt voor objecten die Nieuwenkamp aankocht of die hij geschonken kreeg die afkomstig zijn van de vorstendommen Tabanan en Badung. Ook deze objecten zijn volgens het herkomstrapport te relateren aan het gewelddadige optreden door het KNIL in Zuid-Bali. De objecten zijn wellicht door militairen of lokale bevolking vrijwillig verkocht of geschonken aan Nieuwenkamp, maar ze zijn desalniettemin door de oorspronkelijke eigenaren onvrijwillig verloren.

De Commissie is op basis van de gegevens zoals vervat in het herkomstrapport van oordeel dat met een redelijke mate van zekerheid is aangetoond dat de verzochte cultuurgoederen onvrijwillig zijn verloren in een land waar Nederland langere tijd koloniaal gezag uitoefende.

Op grond van het voorgaande adviseert de Commissie tot onvoorwaardelijke teruggave van de objecten vanwege het onvrijwillige bezitsverlies.

De Commissie is gevraagd te adviseren over de toepassing van artikel 4.18 van de Erfgoedwet indien het advies inhoudt dat de gevraagde objecten moeten worden teruggegeven. Naar het oordeel van de Commissie prevaleert in dit geval het herstel van het onrecht uit het verleden en is toepassing van artikel 4.18 Erfgoedwet daarom niet aan de orde.

7. Het advies

De Commissie heeft het teruggaveverzoek beoordeeld en adviseert de Minister tot onvoorwaardelijke teruggave van de oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906) in de collectie van het Wereldmuseum, zoals gespecificeerd in Bijlage A, aan de Republiek Indonesië.

Dit advies is vastgesteld door de Commissie Koloniale Collecties op 28 juni 2024.

De voorzitter

De secretarissen

Mr. Lilian Gonçalves-Ho Kang You

Mr. drs. Jona Mooren en Mr. Meehea Park

³¹ Bijlage 1, p. 13

Bijlagen

- Bijlage A Lijst van objecten behorend tot de collectie 'oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906)'
- Bijlage 1. Herkomstrapport betreft Oorlogsbuit uit Zuid-Bali (C. Drieënhuizen, 22 januari 2024)
- Bijlage 1.1 Bali 1906 - voorwerpen Badung
- Bijlage 1.2 Bali 1906 - munten Badung
- Bijlage 1.3 Bali 1906 - wapens Tabanan
- Bijlage 1.4 Bali 1906 - coll. W.O.J. Nieuwenkamp Badung en Tabanan
- Bijlage 1.5 Bali 1906 niet aangetroffen voorwerpen
- Bijlage 1.6 Leeswijzer

Bijlage A

Lijst van objecten behorend tot de collectie 'oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906)'

Objecten uit bijlage 1.1

RV-1602-0-1, RV-1602-3, RV-1602-4, RV-1602-5, RV-1602-6, RV-1602-7, RV-1602-8, RV-1602-9, RV-1602-10, RV-1602-11, RV-1602-12, RV-1602-13, RV-1602-14, RV-1602-15, RV-1602-15a, RV-1602-17, RV-1602-18, RV-1602-19, RV-1602-20, RV-1602-21, RV-1602-23, RV-1602-24, RV-1602-25, RV-1602-27, RV-1602-28, RV-1602-30, RV-1602-32, RV-1602-33, RV-1602-34, RV-1602-35, RV-1602-36, RV-1602-37, RV-1602-38, RV-1602-39, RV-1602-40, RV-1602-41, RV-1602-43, RV-1602-46, RV-1602-47, RV-1602-50, RV-1602-52, RV-1602-53, RV-1602-54, RV-1602-55, RV-1602-56, RV-1602-57, RV-1602-58, RV-1602-59, RV-1602-60, RV-1602-61, RV-1602-62, RV-1602-63, RV-1602-64, RV-1602-65, RV-1602-65a, RV-1602-66a, RV-1602-67, RV-1602-68, RV-1602-69, RV-1602-70, RV-1602-71, RV-1602-72, RV-1602-73, RV-1602-74a, RV-1602-74b, RV-1602-74c, RV-1602-75, RV-1602-76, RV-1602-77, RV-1602-78, RV-1602-79, RV-1602-80, RV-1602-81a, RV-1602-81b, RV-1602-81c, RV-1602-81d, RV-1602-81e, RV-1602-81f, RV-1602-82, RV-1602-83a, RV-1602-83b, RV-1602-84, RV-1602-86, RV-1602-87, RV-1602-88a, RV-1602-88b, RV-1602-89a, RV-1602-89b, RV-1602-90, RV-1602-92, RV-1602-95, RV-1602-96, RV-1602-97, RV-1602-102, RV-1602-103, RV-1602-104, RV-1602-105, RV-1602-106, RV-1602-107, RV-1602-108, RV-1602-109, RV-1602-111a, RV-1602-111b, RV-1602-112, RV-1602-113, RV-1602-114, RV-1602-115, RV-1602-116, RV-1602-117, RV-1602-118, RV-1602-119, RV-1602-119a, RV-1602-120, RV-1602-121, RV-1602-122, RV-1602-123, RV-1602-124, RV-1602-125, RV-1602-126, RV-1602-127, RV-1602-128, RV-1602-129, RV-1602-130, RV-1602-131, RV-1602-132, RV-1602-133, RV-1602-133a, RV-1602-134, RV-1602-135, RV-1602-136, RV-1602-137, RV-1602-138, RV-1602-138a, RV-1602-139, RV-1602-139a, RV-1602-140, RV-1602-140a, RV-1602-141, RV-1602-142, RV-1602-142a, RV-1602-143, RV-1602-144, RV-1602-144a, RV-1602-145, RV-1602-146, RV-1602-147, RV-1602-148, RV-1602-149, RV-1602-150, RV-1602-150a, RV-1602-151, RV-1602-151a, RV-1602-152, RV-1602-153, RV-1602-154, RV-1602-155, RV-1602-155a, RV-1602-156, RV-1602-160, RV-1602-161, RV-1602-162, RV-1602-163, RV-1602-164, RV-1602-165, RV-1602-166, RV-1602-167, RV-1602-168, RV-1602-169, RV-1602-170a, RV-1602-170b, RV-1602-171a, RV-1602-171b, RV-1602-172, RV-1602-173, RV-1602-174, RV-1602-175, RV-1602-176, RV-1602-177, RV-1602-178, RV-1602-179, RV-1602-180, RV-1602-181, RV-1602-182, RV-1602-183, RV-1602-184, RV-1602-185, TM-H-15, TM-H-16, TM-H-17, TM-H-18a, TM-H-18b, TM-H-23, TM-H-24, TM-H-25, TM-H-26, TM-H-27, TM-H-28, TM-H-70, TM-H-851, TM-H-853, TM-H-854, TM-H-855, TM-H-856, TM-H-857, TM-H-858, TM-H-862, TM-H-864, TM-H-868, TM-H-879, TM-H-880, TM-H-881, TM-H-882, TM-H-883, TM-H-884a, TM-H-884b, TM-H-885, TM-H-886a, TM-H-886b, TM-H-888, TM-H-889a, TM-H-889b, TM-H-906b, TM-H-915, TM-H-916, TM-H-917, TM-H-973 (226 objectnummers)

Objecten uit bijlage 1.2

RV-1631-1, RV-1631-2, RV-1631-3, RV-1631-4, RV-1631-5, RV-1631-6, RV-1631-7, RV-1631-8, RV-1631-9, RV-1631-10, RV-1631-11, RV-1631-12, RV-1631-13, RV-1631-14, RV-1631-15, RV-1631-16, RV-1631-17, RV-1631-18 (18 objectnummers)

Objecten uit bijlage 1.3

RV-1644-1, RV-1644-2, RV-1644-3, RV-1644-4, RV-1644-5, RV-1644-6, RV-1644-7, RV-1644-8 (8 objectnummers)

Objecten uit bijlage 1.4

RV-1586-2, RV-1586-3a, RV-1586-3b, RV-1586-31, RV-1586-32, RV-1586-33, RV-1586-34, RV-1586-35, RV-1586-36, RV-1586-37, RV-1586-38, RV-1586-39, RV-1586-83, RV-1586-101, RV-1586-102, RV-1586-103, RV-1586-104, RV-1586-105, RV-1586-106, RV-1586-108, RV-1586-112, RV-1586-113, RV-1586-114, RV-1586-115, RV-1586-121, RV-1586-124, RV-1586-126, RV-1586-133, RV-1586-134, RV-1586-138 (30 objectnummers)

Het advies heeft geen betrekking op de objecten genoemd in bijlage 1.5 niet aangetroffen voorwerpen.

De objecten die genoemd zijn in het herkomstverslag in Tabel II Onregelmatigheden, zijn voor zover mogelijk meegenomen in de advisering.

Sommige objectnummers bevatten meer dan één object.

Rotterdam:

De objecten in bezit van de Gemeente Rotterdam zijn geen onderdeel van dit advies, ze kennen een afzonderlijke procedure.

Objecten uit bijlage 1.1

WM-12907, WM-12908, WM-12909, WM-12910, WM-12911, WM-12912, WM-12913, WM-12914, WM-12915, WM-12916, WM-12917, WM-12918, WM-12919, WM-12920, WM-12921, WM-12922, WM-12923, WM-12924, WM-12925, WM-12926, WM-12928, WM-12929, WM-12930, WM-12931, WM-12932, WM-12933, WM-12934, WM-12935, WM-12936, WM-12937, WM-12938, WM-12939, WM-12940, WM-12941, WM-12942, WM-12943, WM-12944, WM-12945, WM-12946, WM-12947, WM-12948, WM-12949, WM-12950, WM-12951, WM-12952, WM-12953, WM-12954, WM-12955, WM-12956, WM-12957, WM-12958, WM-12959, WM-12960, WM-12961, WM-12963, WM-12964, WM-12965, WM-12966, WM-12968, WM-12969, WM-12970, WM-12971, WM-12972, WM-12973, WM-12974, WM-12975 (66 objectnummers)

Appendix

Betreft: Appendix op onderzoeksverslag betr. oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906)
Datum: 22 augustus 2024
Auteur: Tom Quist

Tijdens het herkomstonderzoek naar oorlogsbuit uit Zuid-Bali (1906) in de collecties van het Wereldmuseum, dat tussen november 2023 en januari 2024 plaatsvond, werden diverse vermissingen geconstateerd (zie de bijlage 'Puputan Badung vermist of afgeschreven', d.d. 24-01-2024). Enkele van deze vermissingen kwamen in augustus, tijdens depotbezoek, onverwacht aan het licht. In het onderzoeksverslag Indonesië II.7.Bali 1906.Puputan Badung.NL/EN en in bijbehorende leeswijzer zijn deze objecten beschreven onder nummers RV-1586-67 en RV-1602-110. Naar nu blijkt zijn dit de oorspronkelijke objectnummers, en in het huidige systeem daardoor onvindbaar.

Hierbij is vervolgens gekeken of de betreffende objecten mogelijk onder een ander nummer voorkomen in de museumregistratie. Toen in de jaren 1990 het Deltaplan voor het Cultuurbehoud werd uitgevoerd in het Rijksmuseum voor Volkenkunde, het huidige Wereldmuseum Leiden, kregen objecten die zonder nummer werden aangetroffen een nieuw objectnummer toegekend en na een inschatting van de geografische herkomst ondergebracht in één van de RV-0-series. Het onderzoek naar de vermiste objecten uit Zuid-Bali heeft zich op deze series toegespitst. Bewaard gebleven beschrijvingen zijn in TMS vergeleken met foto's en beschrijvingen van objecten in de RV-0-series.

In de RV-03-serie (geografische herkomst Insulair Zuidoost-Azië) en RV-0o-serie (geografische herkomst onbekend) konden twee objecten worden aangewezen waarvan de materiële kenmerken overeenkomen met het signalement van twee vermiste objecten. Het gaat om een tempelhanger (objectnummer RV-03-343¹) en een mes (objectnummer RV-0o-338²). RV-03-343 bleek te voldoen aan de beschrijving van een tempelhanger uit de collectie van W.O.J. Nieuwenkamp (objectnummer RV-1586-67)³, terwijl RV-0o-338 grote gelijkenis vertoont met een mes dat onderdeel is van de officiële oorlogsbuit van het KNIL uit Badung (objectnummer RV-1602-110)⁴.

Objectnaam	Oorspronkelijk objectnummer	Huidig objectnummer
Tempelhanger	RV-1586-67	RV-03-343
Mes	RV-1602-110	RV-0o-338

In augustus 2024 zijn RV-03-343 en RV-0o-338 door Pim Westerkamp (conservator Zuidoost-Azië) en Tom Quist (herkomstonderzoeker Indonesië) bekeken in het museumdepot in 's-Gravenzande. Na

¹ <https://hdl.handle.net/20.500.11840/828568>, geraadpleegd 22-08-2024.

² <https://hdl.handle.net/20.500.11840/842330>, geraadpleegd 22-08-2024.

³ Zie de gedigitaliseerde papieren inventariskaart die aan het objectrecord van RV-1586-67 in TMS is gekoppeld. Een foto van RV-1586-67 in een catalogus uit 1907 toont eveneens de gelijkenis met RV-03-343, zie: H.H. Juynboll en H.W. Fischer, *Gids voor de tentoonstelling van ethnographische voorwerpen van Bali en Celebes* (Leiden 1907) 22, Plaat VIII.

⁴ Van RV-1602-110 is geen inventariskaart bewaard gebleven, maar wel een catalogusbeschrijving in: H.H. Juynboll, *Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden. Deel VII, Bali en Lombok* (Leiden 1912), 41.

vergelijking van de materiële kenmerken met beschrijvingen van de vermiste nummers⁵ konden de twee objecten respectievelijk als RV-1586-67 en RV-1602-110 worden geïdentificeerd.

Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, Tempelhanger RV-03-343.

⁵ Zie voetnoot 3 en 4.

Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, Mes RV-0o-338.